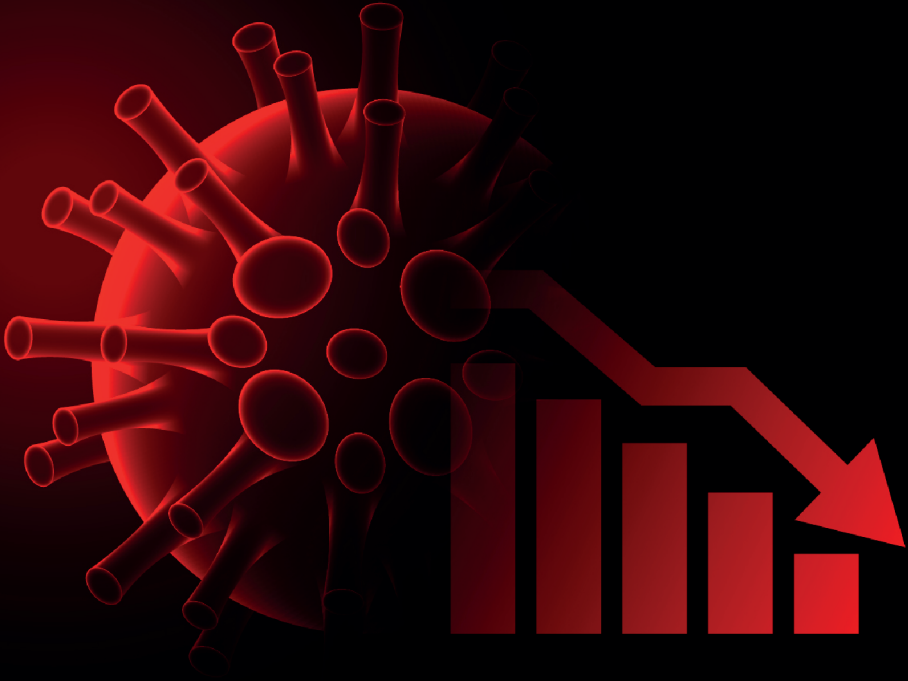

YENİ BİR ÇAĞIN KIYISINDA

Siyasi, İktisadi ve Mali Açılardan Covid-19 Pandemisi

Editörler

MUSTAFA ÇALIŞIR & VEYSEL İNAL

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

© Sakarya Üniversitesi Yayınları,
Sakarya

SERTİFİKA NO: 50135

YAYIN NO: 212

e-ISBN: 978-605-2238-33-2

ALAN: Sosyal Bilimler

ADRES VE İLETİŞİM

Sakarya Üniversitesi
Bilimsel Yayınlar Koordinatörlüğü
Esentepe/Serdivan/Sakarya
Tel: +90 264 295 7465
Fax: +90 264 295 5352
yayin@sakarya.edu.tr
www.sauyayinlari.sakarya.edu.tr

YENİ BİR ÇAĞIN KIYISINDA

Siyasi, İktisadi ve Mali Açılardan

Covid-19 Pandemisi

EDİTÖRLER

MUSTAFA ÇALIŞIR & VEYSEL İNAL

YAYIN EDİTÖRÜ

MUSTAFA GÜNERİGÖK

REDAKSİYON

NAZLI DEMİRTAŞ & AZAD ERDEM

DİZGİ-TASARIM

GRİFFİN [0312 419 16 19]

YAYIN TARİHİ

Aralık 2021

“Bu yayının BOOKCITES tarafından indekslenmiştir.”

YENİ BİR ÇAĞIN KIYISINDA

Siyasi, İktisadi ve Mali Açılardan Covid-19 Pandemisi

EDİTÖRLER

MUSTAFA ÇALIŞIR & VEYSEL İNAL

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	11
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA PARA SİSTEMİNDE DÖNÜŞÜM VE TÜRKİYE'NİN KONUMU.....	25
GİRİŞ.....	25
A. PARA SİSTEMLERİNİN DEĞİŞİM TARİHİ.....	27
B. YENİ BİR PARA SİSTEMİNE DOĞRU.....	40
C. TÜRKİYE'NİN DÜNYA PARA SİSTEMİNDEKİ YERİ.....	44
SONUÇ.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

PANDEMİ: NEOLİBERALİZMİN SONU MU?.....	51
GİRİŞ.....	51
A. NEOLİBERALİZMİN YÜKSELİŞİ.....	52
B. KRİZ, PANDEMİ VE NEOLİBERALİZMİN DÜŞÜŞÜ.....	55
1. Birinci Safha: 2008 Krizi.....	56
2. İkinci Safha: Pandemi.....	59
C. PANDEMİ SONRASI EĞİLİMLER.....	64
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİSİ VE TÜRK KAMU MALİYESİNE ETKİLERİ.....	69
GİRİŞ.....	69
A. PANDEMİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN MALİ VE EKONOMİK TEDBİRLER.....	70
1. Vergisel Kolaylıklar ve Destekler.....	72
2. Finansal Destekler.....	74
3. İstihdama Yönelik Destekler.....	76
4. Diğer Destekler.....	77
B. PANDEMİ SÜRECİNİN KAMU MALİYESİNE ETKİLERİ.....	79
1. Kamu Harcamaları Yönünden Etkileri.....	79
2. Kamu Gelirleri Yönünden Etkileri.....	90
3. Kamu Borçları Yönünden Etkileri.....	92
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19'UN ENFLASYON ORANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	97
GİRİŞ.....	97
A. LİTERATÜR TARAMASI.....	99
B. YÖNTEM VE VERİ SETİ.....	104
1. Wilcoxon Testi.....	104
2. Tahmin Sonuçları.....	105
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	110

BEŞİNCİ BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN GÖRÜNMEYENLERİ: EV İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	113
GİRİŞ.....	113
A. COVID-19 PANDEMİSİ, EV/BAKIM HİZMETİ TALEBİ VE EV İŞÇİLERİ.....	114
B. LİTERATÜR TARAMASI.....	120
C. COVID 19 PANDEMİ SÜRECİNDE EV İŞÇİLERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	123
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	123
2. Araştırmanın Yöntemi.....	124
3. Araştırma Bulguları.....	124
D. COVID-19 SÜRECİNDE EKONOMİK SORUNLARA İLİŞKİN BULGULAR.....	126
E. COVID-19 SÜRECİNDE ÇALIŞMA KOŞULLARI VE İŞ YÜKÜNE YÖNELİK BULGULAR.....	129
F. COVID-19 SÜRECİNDE İŞVERENLERLE İLİŞKİLERE YÖNELİK BULGULAR.....	133
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135

ALTINCI BÖLÜM

COVID-19 SALGINI VE TÜRKİYE'NİN AFRİKADA GELİŞEN KAMU DİPLOMASİSİ.....	139
GİRİŞ.....	139
A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KAMU DİPLOMASİSİ.....	140
B. DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASI.....	144
C. COVID-19 SÜRECİNDE TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	148
SONUÇ.....	151

BEŞİNCİ BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN GÖRÜNMEYENLERİ: EV İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Sinem YILDIRIMALP*

GİRİŞ

Covid-19 pandemisi toplumun tüm kesimlerini derinden etkilerken, kadınların erkeklere göre daha dezavantajlı konumda oldukları, eşitsizliklere maruz kaldıkları ve yüklerinin arttığı çeşitli araştırmalar ve raporlarla da ortaya konmaktadır. Toplum sağlığı açısından alınan önlemler kapsamında çalışma yaşamında bazı işyerlerinde uzaktan/evden çalışma, dönüşümlü çalışma gibi uygulamalara geçilirken, bazı işyerlerinde (sağlık, güvenlik, üretim, lojistik gibi hizmet sektöründe) çalışanların ise evde kalmalarının mümkün olmadığı, hatta izin bile kullanmadan çalışmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu durum gerek evden çalışmaya devam eden gerekse evde kalamayan kadınlar açısından evin organizasyonu ve bakım ihtiyacı konusundaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Yüz yüze eğitime ara verilerek uzaktan/online eğitim modeline geçilmesi, sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle belirli yaştaki aile bireylerinin evde kalma zorunluluğu gibi sorumluluklarla giderek artan hane içi işler ve bakım ihtiyacı, çoğu kadının daha fazla ücretli ev işi-bakım hizmeti talebinde bulunmasına neden olmaktadır. Çalışan kadının evi ile işi arasındaki boşlukları ve yetersizlikleri doldurmak amacıyla ortaya çıkan ve kadınlar için önemli bir çalışma alanı haline gelen ev-bakım hizmetinde çalışma, pandemi sürecinde de artan hane içi işlerin ve bakımın yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan ev işi- bakım hizmetinde çalışmanın, pandemi öncesi dönemde de sorunlar barındıran bir yapı arz ettiği bilinmektedir. Pandemiyle mevcut sorunların üzerine yeni sorunların da eklendiği gö-

---

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve End. İlişkileri, ssac@sakarya.edu.tr, Orcid Id: 0000 0003 0171 5916

rülmektedir. Coğu ev işçisi kadın pandemi döneminde işsiz kalırken; virüs bulaşması, hasta olma tehdidine rağmen geçim sıkıntısı yaşamamak için çalışmaya devam etmek zorunda olan ev işçisi kadınların bulunduğu da izlenmektedir. alışmak zorunda olan ev işçisi kadınların bu dönemde ekonomik sorunlarla birlikte fiziksel ve psikolojik sorunlar da yaşadıkları görülmektedir. Çalışma koşulları, işverenlerle ilişkiler, sosyal yaşamdan kopma gibi sorunlar gündüzlü veya yatılı olarak çalışan kadınların sorunları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı sektörde kadın emeğinin en görünmez, kırılgan ve güvencesiz kesimini oluşturan ev işçisi kadınların pandeminin yarattığı ortamda sorunları derinleşmekte ancak formal sektörde çalışanlar kadar görünür olmadıkları için literatürde sınırlı çalışmaya konu oldukları, bu çalışmaların ise ağırlıklı olarak ev işçilerini oğtleyen sendikalar tarafından yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, pandemi sürecinde kayıt dışı sektörde gündüzlü veya yatılı olarak çalışan ev işçisi kadınların sorunlarını inceleyerek literatüre katkı sağlamak ve pandemi gibi kriz süreçlerinde daha da savunmasız kalan kırılgan grupların güçlendirilmesinin önemini ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle Covid-19 pandemi sürecinde ev ve bakım hizmetleri talebini yönlendiren koşulların erevesi çizilecek, daha sonra ise ev işçisi kadınların pandemi sürecinde yaşadıkları sorunlara yönelik literatüre yer verilecektir. Araştırma bölümünde ise sorunları tespit etmeye yönelik 15 ev işçisi kadının deneyim ve görüşlerine dayanan mülakat bulguları fenomenolojik analiz ile değerlendirilecektir.

A. COVID-19 PANDEMİSİ, EV/BAKIM HİZMETİ TALEBİ VE EV İŐİLERİ

Yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi toplumsal yaşamın her alanında önemli bir değişim ve dönüşüm sürecini başlatmıştır. Eğitimden, sağlığa, sosyal yaşamdan, bireysel hijyene kadar her alanda yeni bir dönem yaşanırken, çalışma yaşamında da önemli düzenlemeler yapıldığı izlenmektedir. Devletlerin aldığı önlemler, kurallar ve yasaklar çerçevesinde düzenlenen çalışma hayatının, pandemiden şiddetli şekilde etkilendiği görülmektedir. Pandemi, pek çok işyerinin kapanmasıyla işsizlik sorununu doğururken, kamu ve özel sektörde uzaktan/evden çalışma, kısmi çalışma, kısa süreli çalışma, dönüşümlü çalışma gibi uygulamalara geçilmiştir. Öte yandan başta sağlık çalışanları olmak üzere market çalışanları, lojistik sektörü çalışanları gibi belirli meslek gruplarının pandemi koşullarında çalışmaya devam ettikleri, evde kalmalarının mümkün olmadığı da bilinmektedir. Bu durum pandemi koşullarında bazı insanların ve meslek gruplarının hastalığa karşı daha kırılgan hale gelmesi, bazılarının ise

ev ve bakım sorumluluklarının daha fazla artması gibi yeni eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise kadınların erkeklere göre dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir (Kocabaş, 2020: 394-411). Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilânının yapıldığı Mart 2020 tarihinden itibaren yapılan araştırmalar ve yayınlanan raporlar da dünya genelinde cinsiyetler arası eşitsizliğin arttığına ilişkin bulgular ortaya koymaktadır (Azcona vd., 2020; UN, 2020; OXFAM, 2021). Küresel düzeyde sağlık ve sosyal hizmet gibi hizmet sektöründe çalışanların %70'inden fazlasının kadınlar olduğunu ve Covid-19 pandemisinde kadınların ön cephede bulunduğunu belirten ILO, pandemi sürecinde kadınların daha uzun vardiyalar ve evde ek bakım emeği sebebiyle işlerinin ağırlaştığı, çifte yük taşıdıklarını vurgulamaktadır (ILO, 2020a).

Çalışma hayatında yer alan pek çok kadın, pandemi sürecinde uzaktan/evden çalışmak suretiyle çalışma yaşamlarını evlerine taşıırken, belirli meslek gruplarındaki kadınlar ise evin dışında, virüs riskiyle daha fazla karşı karşıya kalarak çalışmaya devam etmektedir. Çalışma yaşamlarını özel alanlarına taşıyan kadınlar bir yandan evden çalışmaya devam etmekte bir yandan da evin temizliği, çocuk/hasta/yaşlı bakımı, hatta öğrenim gören çocukların eğitimi gibi sorumluluklarla da ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. Pandemi sürecinde evden çalışan ve meslekleri sebebiyle evde kalamayan kadınların özellikle çocuk bakımı konusunda önemli bir dış destek olan büyükanne ve büyükbabalardan aldıkları desteğin de azaldığı hatta kesildiği görülmektedir (Yılmaz Gökalp, 2020:88; Eroğlu ve Gençay, 2020:63-67). Büyükanne- büyükbaba gibi aile büyüklerinin, yaşları itibarıyla risk grubunda olmaları, öncelikli yasak uygulanan grupta olmaları bazı ailelerde çocukların bakımı için destek sunma konusunda devre dışı kalmalarına sebep olurken bazı ailelerde kadınların sorumlulukları arasına aile büyüklerinin bakımının da eklenmesine neden olmaktadır (Türk, 2020; Calbay ve Altay, 2021; Eroğlu ve Gençay, 2020). Dolayısıyla toplumsal cinsiyete dayalı önyargıların, evin organizasyonu ve çocuk/hasta/yaşlı bakımının kadının görevi olduğu yönündeki düşünce yapısının oluşturduğu eşitsizliklerin, pandemi döneminde kadınların sorumluluklarını daha da artırdığı ve bu yükün birçok kadını ücretli ev ve bakım hizmeti talebine yönlendirdiği görülmektedir. Belirtmek gerekir ki cinsiyetler arası eşitsizliğin bir göstergesi olan hane içi eşitsizlikler, pandemi öncesi dönemde de cinsiyete dayalı ayrımcılık, işgücüne dâhil olamama nedenleri, vardiya/çifte mesai tezleri (Dedeoğlu ve Elveren, 2017) kapsamında çalışma hayatında kadın sorunları başlığı altında tartışılan hususlar arasında yer almaktadır. TÜİK tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen Zaman Kullanımı anketi sonuçlarında pandemi öncesi dönemde var olan hane içi

eşitsizliği, hane işleri ve aile bakımına ayrılan zaman kullanımı açısından görmek mümkündür. Buna göre çalışan kadınların hane işleri ve aile bakımına ayırdıkları zaman günde ortalama 3 saat 31 dakika iken çalışan erkeklerin 46 dakika, çalışmayan kadınların ise 4 saat 59 dakikadır (TÜİK, 2015). ILO (2020a) ise normal şartlarda kadınların ücretsiz bakım işine günde ortalama 4 saat 25 dakika, erkeklerin ise 1 saat 23 dakika ayırdıklarını ancak pandemi sürecinde okulların, kreşlerin, bakım kurumlarının kapanması sebebiyle ücretsiz bakım işlerine ayrılan günlük sürenin önemli ölçüde arttığını belirtmektedir. Eroğlu ve Gençay (2020) tarafından Türkiye’de 1.201 kadının örneklem alındığı “Salgında Kadın Olmak” araştırma raporunda da Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrasında kadınların ev içi emeğe ayırdıkları günlük zaman değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçlarında Covid-19 öncesi Türkiye örneklemini kadınların yüzde 15,9’unun evdeki işlere dört saat üzeri zaman ayırırken, salgın döneminde dört saat üzeri zaman ayıranların oranının yüzde 41,80’e yükseldiği ortaya konarak, ev içi emek ve bakım emeğine dört saatten az zaman ayıranların oranında azalma, dört saatten fazla zaman ayıranların oranında artış görüldüğü ifade edilmektedir. Aynı çalışmada kadınların pandemi döneminde ev işleri ve bakım ile ilgili sorunlarla baş etme stratejileri incelendiğinde; eşten yardım alma, çocuklardan yardım alma, çok zaman gerektiren işleri yapmaktan vazgeçme, evde yaşayan diğer bireylerden yardım alma gibi stratejilerle birlikte “yardımcı alma” stratejisine yer verildiği de görülmektedir (Eroğlu ve Gençay, 2020:66-67).

Türkiye’de pandemi sürecinde çalışan kadınların sorunlarını ve eşitsizlikleri ortaya koyan pek çok çalışmada, kadınların yükünün arttığı, kamusal ve özel alanın evde birleşmesi ile tüm rollerin iç içe girdiği, iş-aile çatışması ve aile ilişkilerinde sorunlar yaşandığı, kadınların fiziksel ve psikolojik olarak yorgunluk yaşadığı bulgularına ulaşılmaktadır (Yılmaz Gökalp, 2020; Öztürk vd, 2020; Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020; Yasin, 2020; Demir ve Toprak, 2020; Işık, 2020; Baki ve Piyal, 2020). Alpar (2020: 174-179) pandemi sürecinde kadın ve hane içi emeği konu aldığı çalışmasında, kadınların hane içi işlerinin çeşitlendiği, mevcutta var olan işlere ayrılan sürenin arttığını belirtirken, kadınların yükünü artıran işleri de sıralamaktadır. Buna göre kadınlar, hanedeki çocukların uzaktan eğitim süreçlerine, sokağa çıkma kısıtlaması olan aile efradına ait işlere, değişen beslenme tarzına ve gıda maddelerinin takibine, hijyen ve sterilizasyona, evde çalışma ve işin organizasyonuna yönelik yoğun emek harcamaktadırlar. Dolayısıyla pandemi öncesinde ev işi ve bakım gibi ihtiyaçları için ücret karşılığı destek alan kadınların yanı sıra pandemiyle birlikte evden çalışmaya başlayan ve evden çalışması mümkün olmayan meslek gruplarındaki

kadınlar da artan yük ve sorumluluklarıyla mücadele edebilmek için ücretli ev ve bakım hizmetlerine yönelmekte, birçok kadın kayıt dışı sektörden bu talebini karşılamaya çalışmaktadır. Ev ve bakım hizmetleri ihtiyacını ücreti karşılığında talep etmeyi gerektiren sorumluluk ve zorunlulukların, virüse rağmen geçim sıkıntısına düşmemek için çalışmaya mecbur kalan ev işçileri tarafından karşılandığı görülmektedir.

Pandemi kayıt dışı çalışanları da şiddetli şekilde etkilemektedir. ILO (2020b) Covid-19 Krizi ve Enformel Ekonomi Raporunda, pandemi sürecinde kayıt dışı ekonomide çalışanların açlık, yoksulluk ile hastalığa yakalanma arasında kaldıkları, bireysel tasarruf veya gelir güvenceleri olmadığından yaşamlarını devam ettirebilmek için çalışmak, gelir elde etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Düşük ücretli ve güvenceden yoksun çalışma özellikleri ile karakterize edilen kayıt dışı sektörde çalışanlar, sosyal güvenlik sistemindeki haklardan yararlanamamakta, dolayısıyla pandemi döneminde çalışma hayatını korumaya yönelik düzenlemelerden de mahrum kalmaktadırlar.

Başkalarının evinde ve yakın temas ile çalışmayı gerektiren ev ve bakım hizmeti gibi işlerde kayıt dışı çalışan kadınlar, pandeminin ön saflarında çalışanlar arasında yer almakta ve yine virüse yakalanma riskini en fazla taşıyan çalışanlar arasında bulunmaktadır. Evin temizlik, düzenleme gibi günlük işlerinin ve çocuk, hasta, yaşlı bakımının, hane fertleri dışında kişiler tarafından sağlanmasını ifade eden ev işi ve bakım hizmetlerinde (ILO, 2011), ağırlıklı olarak eğitim düzeyi düşük kadınların ve göçmen kadınların (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2001; Özyeğin, 2005) “gündüzlü” ve “yatılı” olarak çalıştığı bilinmektedir. Ev işçilerinin çalışma şekillerine bakıldığında gündüzlü çalışanlar, gündelikçi ve aylıkçi olarak ikiye ayrılmaktadır. Gündelikçiler, “düzenli olarak bir veya birden fazla işverene yevmiyeye hizmet verenler” ve “düzensiz olarak bir veya birden fazla işverene yevmiyeye hizmet verenler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatılı çalışanlar ise “tam zamanlı- aylıkçi” ve “kısmi süreli- gündelik/haftalık” şeklinde çalışmaktadır (Güler, 2021: 20).

Eğitim seviyesinin artışıyla birlikte özellikle kentlerde kadınların istihdama katılımının artması, ataerkil aile düzeninden çekirdek aile düzenine geçiş gibi nedenlerle ev ve bakım hizmetini ücretli olarak karşılama talebi artmakta ve bu talep genellikle kayıt dışı sektörden karşılanmaktadır. Ücret karşılığı satın alınan, belirli bir maliyeti olan ev ve bakım hizmeti, ağırlıklı olarak eşlerin her ikisinin çalıştığı ya da kadının bağımsız bir gelire sahip olduğu haneler tarafından tercih edilmektedir (Yıldırım, 2014:46-49).

Türkiye’de 4857 sayılı İş Kanunu (m.4, f.1- e) ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (md.2) kapsamı dışında kalan ev hizmetlerinde ça-

lışanların hak ve yükümlülükleri 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun²⁵ hizmet akdine ilişkin hükümleri (md.393- md.469) kapsamında, ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı ve çalıştıranlara ilişkin sorumluluklar ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Ek Madde 9 hükümleri kapsamında ele alınmaktadır. *Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanun'un Ek 9. Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ*²⁶e göre yapılan düzenleme ile ev hizmetinde çalışanlar, aynı işveren yanında bir ay içerisinde 10 gün ve üzerinde çalışıyorlarsa 5510 sayılı Kanun (m.4, f.1-a) kapsamındaki sigortalılara yönelik hükümler uygulanmaktadır. Buna göre uzun süreli ve kısa süreli sigorta kolları, genel sağlık sigortası ve işsizlik sigortası primi ödenmektedir. Bir ay içerisinde 10 günün altında çalışan ev işçileri ise 5510 sayılı Kanun (m.82) ile sadece iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası kapsamına dâhil edilmişlerdir. Ayrıca 10 günden az çalışan ev hizmeti çalışanlarına isteğe bağlı sigortalı olma hakkı tanınmıştır (Boydak, 2018: 150-156; Topgül, 2016:343-350). Ancak bu hakkın gerek çalışanlar gerekse işverenleri tarafından bilinmemesi, ev-bakım hizmeti satın alanların bürokratik işlemlere ve sigortalılık maliyetine katlanmak istememesi, ev-bakım hizmetinde çalışanların ise sigortalı çalışmak isterlerse işlerini kaybetme, kazançlarının azalması gibi endişeler taşımaları sebebiyle yasal düzenlemelerin pratikte karşılığını bulamadığı ve hâlâ ev-bakım hizmetinde çalışanlarının önemli bir bölümünün sigortasız çalıştığı/çalıştırıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım alp ve İslamoğlu, 2016). Pandemi sürecinde çalışma hayatı ile ilgili yapılan düzenlemeler incelendiğinde belirli şartlara sahip olan bakıcı, temizlikçi gibi ev hizmetlerinde çalışanların devlet desteğinden yararlanmasına yönelik bir uygulamaya yer verildiği görülmektedir. Buna göre adlarına işsizlik sigortası primi ödenen, ev hizmetlerinde 10 gün ve daha fazla çalışanlar, işvereni tarafından ücretsiz izne çıkartıldıysa devletin nakdi ücret desteği²⁷ alabilmekte ancak 10 günden az çalışanlar bu destekten yararlanamamaktadır (Demirdizen, 2020). Genel olarak ev hizmetinde çalışanların kayıt dışı, sigortasız olarak çalıştıkları/çalıştırıldıkları göz önüne alındığında bu destekten yararlanma oranının da düşük olacağını söylemek mümkündür.

²⁵ Yargıtay'a göre de İş Kanunu kapsamı dışında bırakılan bu hizmetleri gören kimselerle bunları çalıştıranlar arasındaki hukuki ilişkilerde Türk Borçlar Kanunu'nun hizmet sözleşmesine ilişkin hükümleri uygulanır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 05.02.2014 T. 2013/10-2280 E. 2014/65 K Sayılı Kararı; Yargıtay 22. Hukuk Dairesi'nin 02.09.2014 T. 2014/17890 E. 2014/22670 K. Sayılı Kararı

²⁶ 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na eklenen Ek 9. Madde'nin başlığı, 21/3/2018 tarihinde 7103 sayılı Kanun ile "Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı ve konut kapıcılığı" olarak düzenlenmiştir.

²⁷ 1.500 TL nakdi ücret desteği- Ocak 2021

Covid-19 pandemisi toplumun en güvencesiz ve en kırılgan grupları arasında yer alan ev işçilerini derin bir şekilde etkilemektedir. ILO (2020c) Covid 19'un ev işçilerinin iş ve çalışma süresi kayıplarına yönelik Raporunda 55 milyon ev işçisinin Covid 19'dan önemli ölçüde etkilendiğini, küresel pandeminin dünya genelinde özellikle ev işçilerine ağır darbe vurduğunu belirtmektedir. ILO, küresel pandeminin başlarında, 15 Mart itibarıyla ev işçilerinin %49,3'ünün pandemiden önemli ölçüde etkilendiğini, bu rakamın 15 Mayıs itibarıyla %73,7 ile zirve yaptığını, ardından 4 Haziran'da %72,3 düzeyine gerilediğini işaret ederken, ülkeler tarafından uygulanan Covid-19 önlemleri ve kısıtlamalar sebebiyle önemli ölçüde çalışma saatlerinin azaldığını ve iş kaybı yaşandığını belirtmektedir. Covid-19 sürecinde herhangi bir sosyal güvenlik kaydı bulunmayan ev işçilerinin gelir ve iş kaybetme açısından daha yüksek risk altında oldukları, sosyal güvenceli ev işçilerinin ise daha düşük riskle karşılaştıkları vurgulanmaktadır. Raporda, Covid-19 krizinden önemli ölçüde etkilenen ev işçilerinin %76'sının kayıt dışı istihdam edildiği, sigortalı olmadıkları için işsizlik sigortasından yapılan yardımları elde edemedikleri, birkaç ülkede kayıt dışı çalışanları da kapsayacak şekilde genişletilen gelir desteğine dâhi ulaşamadıkları ve bu durumda çok sayıda ev işçisi ve ailelerinin daha da yoksullaştığı ifade edilmektedir. Ayrıca kayıtlı olmanın da ev işçilerinin yaşadığı olumsuz durumu azaltmadığı, kayıtlı istihdam edilen ev işçilerinin çalışma saatlerinin azalması, kısıtlamalar sebebiyle işe gidememe, ücretlerinin ödenmemesi ve iş kaybı sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. ILO raporu, yatılı ev işçilerine de yer vererek, yatılı çalışanların işlerini kaybetmeseler de önemli zorluklarla karşılaştıklarına değinmektedir. Buna göre yatılı ev işçileri daha uzun saatler çalışma gibi sorunlarla beraber ekonomik olarak derin sorunlar yaşamaktadır. Pandemi döneminde gelir kaybı yaşayan ailelerin yanında çalışan yatılı ev işçilerinin ücretlerini alamama ya da sokağa çıkma kısıtlamaları sebebiyle ev işçisinin ücrete ihtiyacı olmadığı düşüncesiyle ödeme yapılmaması gibi olumsuzluklar yaşanmaktadır. Ayrıca göçmen ev işçilerinin yurtdışındaki ailelerine para gönderememe, virüs bulaşması endişesiyle işine son verilen göçmen ev işçilerinin ülkelerine dönememe, barınma ve ayrımcılık gibi sorunlarla mücadele ettiği de ifade edilmektedir (ILO, 2020c:1-3).

189 sayılı Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Sözleşmesi'nin kabulünün onuncu yıldönümü kapsamında ILO (2021) tarafından yayınlanan ev işçileri hakkındaki küresel Raporda da on yıl boyunca ev işçilerinin çalışma koşullarının birçok kadın için iyileşmediği, çok sayıda ev işçisi kadın için "insana yakışır iş"in gerçekleşmediği ve Covid-19 küresel pandemi nedeniyle ev işçilerinin zaten oldukça kötü olan çalışma koşullarının daha da kötüleştiği, çalışma hakları ve sosyal koruma alanındaki eksiklikler sebe-

biyle pandeminin etkilerine karşı daha kırılgan hale geldikleri ifade edilmektedir. Raporda sunulan verilere göre dünyada 75,6 milyon ev işçisinin yüzde 80'inden fazlasının kayıt dışı istihdamda olduğu ve insana yakışır iş imkânlarından uzak oldukları vurgulanmaktadır. Bu durumun günlük bakım ihtiyaçlarının karşılanması için ev işçilerine gereksinim duyan haneleri de etkilediği belirtilmektedir. ILO Raporunda pandeminin ev işçilerine yönelik kayıt altına alınma, insana yakışır işlere erişiminin sağlanması, yasal düzenlemelerin ev işçilerini kapsayacak genişliğe kavuşturulması gibi acil ihtiyaçları ortaya çıkaran küresel bir kriz olduğu ifade edilmektedir (ILO, 2021:48-50).

Türkiye’de Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-Sen) tarafından Etkiniz AB Programı desteği ile 2020 yılında gerçekleştirilen “Küresel Salgın Sürecinde Ev İşçilerinin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli webinar ile ev işçilerinin pandemi dönemindeki sorunları uluslararası kurumların alanında uzman isimleri aracılığıyla tartışmaya açılmış ve pandemi döneminde ev işçilerinin yaşadıkları sorunların da küresel bir özellik sergilediği vurgulanmıştır. Tüm dünyada ev işçilerinin benzer sorunlarla karşılaştığı ve bu sorunların pandemi öncesinde de ev işçilerinin yaşadığı güvencesizlik ve yasal korumadan yoksun olmalarından kaynaklandığı belirtilerek, ev işçilerinin tüm dünyada yoğun şekilde insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları ilgili çalışmada ortaya konulmuş ve bu kapsamda Türkiye’deki durum da değerlendirilmiştir (Güler ve Benli, 2021:15-16). Ev işçilerini örgütleyen sendikaların tahminleri dikkate alındığında Türkiye’de ev işçilerinin sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu kabul edilmektedir (Güler ve Benli, 2021:6). Dünyanın başka ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı çalışan kadınlar arasında yer alan yerel ve göçmen ev işçileri Covid-19 krizinden en çok etkilenenleri oluşturmaktadır.

B. LİTERATÜR TARAMASI

Pandemi ilânından itibaren uluslararası kuruluşların raporları dışında Covid-19’un etkilerini konu alan farklı disiplinlerden çok sayıda çalışma yapılmıştır. Özellikle Covid-19’un çalışma hayatına etkilerini konu alan, formel sektörde çalışmaya devam eden çalışanların ve evden/uzaktan çalışanların sorunlarını tespit etmeye yönelik çalışmaların hızla yaygınlaştığı dikkat çekmektedir. Ancak yabancı ve ulusal literatürde pandemi döneminin ev işçilerine etkileri ve sorunlar konusunda henüz sınırlı sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir.

Sumalatha vd. (2021) tarafından Covid-19’un kayıt dışı sektöre etkisinin Hindistan’daki kadın ev işçileri üzerinden ele alındığı çalışmanın sonuçlarına göre ev işçilerinin yaygın şekilde iş kaybına uğradığı, gelirle-

rinin azaldığı ve iş yüklerinin arttığı rapor edilmektedir. Aynı çalışmada ev işçilerinin işyerinde damgalanma ve ayrımcılık yaşadıkları, herhangi bir güvenlik önlemi alınmadan çalıştıkları, aile içi şiddet vakalarının görüldüğü ve sağlık hizmetlerine erişim sorunlarının yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Latin Amerika'da Covid-19 pandemisinde ev işçilerini ele alan bir başka araştırmada Covid 19'un ev işçileri üzerindeki etkisi, sağlık ve yaşam hakkı ekseninde konu alınmaktadır. Ev işçilerinin büyük bir istihdam ve sosyal kriz yaşadıkları ifade edilmekte, sağlık ve güvenlikle ilgili savunmasız kaldıkları, hak ihlallerinde artış olduğu, çalışma imkânı bulamayanların gelir kaybı yaşadıkları, işte kalanların ise koşullarının daha da kötüleştiği belirtilmektedir (Acciari vd.,2021).

Covid-19 pandemisi sırasında Hong Kong'da çalışan 15 yabancı ev işçisi ile yapılan araştırmada, yabancı ev işçilerinin yaşamlarının zorlaştığı, anavatanlarındaki aile üyelerine daha fazla ihtiyaç duydukları, pandeminin iş güvenliği, ayrımcılık ve istismar gibi sorunları daha fazla açığa çıkardığı, işveren baskılarının arttığı ve yabancı ev işçilerinin hükümetten de yeterli destek alamadıkları bulgularına ulaşılmaktadır (Lui vd., 2021). İspanya'da bakım hizmeti veren 15 Latin Amerikalı göçmen ev işçisi ile gerçekleştirilen bir araştırmada ise bakım veren kadınların, işverenlerine karşı hissettikleri duygusal borç ve yarı aile üyesi olmaktan kaynaklanan ilişkinin iş yükünü artırdığı, bakım dışında tüm ev işlerinden sorumlu hale geldikleri ve pandemi korkusuyla fiziksel ve psikolojik sağlığın kötüleşmesi, güvensizlik ve izolasyon sorunları yaşadıkları belirtilmektedir (Diego Cordero vd.,2021).

Anandhi ve Deepa (2021) pandemi sürecinde ev işçilerinin pandemi öncesinde de var olan sosyal damgalanma sorunu, istihdam krizi, maaşların ödenmemesi, refah kaybı, sağlık güvencesi olmadan çalışma gibi sorunları yaşadıkları ayrıca karantinadan hemen önce karantina hafifletildiğinde işe tekrar alınacakları vaadi ile çıkarılıp işe geri alınmama gibi işverenlerin olumsuz davranışlarıyla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Nimble (2021) da benzer sonuçlara yer vererek, çalışmasında ev işçisi kadınların geçim zorlukları, sömürücü çalışma koşulları ve sosyal ilişkilerde yaşadıkları sorunları tespit etmektedir.

Türkiye'de pandemi sürecinde ev işçilerine yönelik ilk ve kapsamlı çalışmaların ev işçilerini örgütleyen sendikalar tarafından yapıldığı görülmektedir. Buna göre Güler ve Benli (2020), "Peki Ya En Alttakiler" başlığı ile yayınladıkları Evid-Sen Covid-19 Raporunda, tablonun en karanlık noktasında kalanlar ifadesine yer vererek, pandemi sürecinde özel yaşamlarında ve çalışma yaşamlarında sorunlar yaşayan ev işçilerine dikkat çekmektedir. Ev

işçilerinin Covid-19 pandemisi gibi salgın hastalık dönemlerinde sömürüye çok daha açık bir hale geldikleri belirtilerek, acil şekilde tedbirlerin alınmaması, yeterli imkânların sağlanamaması durumunda temel insan haklarına erişemeyecekleri vurgulanmaktadır. Rapor, gündelik işlerde çalışan ev işçilerinin yoğun bir şekilde işsizlik sorunuyla karşı karşıya kaldığını, yatılı olarak çalışan ev işçilerinin ise izin hakkını kullanamadan, işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirlerine uyulmaksızın çalıştırıldıklarını ortaya koymaktadır.

İmece Ev İşçileri Sendikası (2020) da Covid-19 pandemi sürecinde ev işçisi kadınların yaşadıkları sorunlara ve taleplerine yer verdiği Raporunda, ev işçisi kadınların büyük bir çoğunluğunun pandemi sürecinde ücretsiz olarak işten çıkarıldığını, temel giderlerini ödeyememe sıkıntısına düştüğü için kadınların pandemiden korunmaktan önce çalışmayı düşünmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Pandemi döneminde çalışanların işlerinin normalin birkaç katı arttığı da ifade edilerek, çalışmak zorunda olan kadınların merkezi hükümet ve yerel kurumların sağladığı destek programı, yardım paketlerinden de yararlanamadıkları rapor edilmektedir.

Evid-Sen tarafından hazırlanan Güler ve Benli tarafından yazılan “Toz Bezi Değiliz Ev İşçisiyiz: Küresel Salgın Döneminde Çalışma Hakkı ve Diğer İnsan Hakları İhlalleri Bağlamında Ev İşçilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Raporu” (2021), 413 ev işçisi ile nicel ve nitel yöntemlerle gerçekleştirilen araştırma bulguları da ev işçilerinin çalışma hakkının ihlali hususunda önemli sonuçlara yer vermektedir. Pandemi döneminde yaşanan sorunlar ve bu sorunların çalışma hakkı üzerindeki etkisi değerlendirilerek, ev işçilerinin bu dönemde birbiri ile iç içe geçmiş birçok sorunu aynı anda yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Ev işçilerinin, işsizliğe karşı korunma, insan onuruna yaraşır yaşamı sağlayacak ücret elde etme, dinlenme ve boş zaman hakkına sahip olma, iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve ücretli izin haklarından yararlanamadıkları ortaya konarken, beslenme, konut ve tıbbi bakım gibi imkânlarla da hem kendileri hem de ailelerinin sağlığı, iyi bir yaşam sürebilme için erişemedikleri görülmektedir.

Yalçın (2021:16-17), pandemide unutulmuş işçiler olarak ifade ettiği ev emekçisi kadınların, pandemi sürecinde çalışma hayatında daha dezavantajlı konuma geldiklerini, ücret karşılığı temizliğe giden, çocuk bakan kadınların bu dönemde iş bulmakta zorlandıkları, devam ettikleri bir işi olanların ise işten çıkarıldıklarını, ekonomik ve sosyal şiddetle mücadele eden bu kadınların büyük bölümünün haklarından haberdar olmadıklarını belirtmektedir.

Literatür incelendiğinde, pandemi sebebiyle izolasyon tedbirlerine uyan hanelerin hastalık riskinden kaçınmak istemeleri ve çoğu toplu ulaşım araçlarını kullanan ev işçisinin virüs taşıyıcı olarak görülmesi sebebiyle

pandemi sürecinde istihdamına son verilen ve dolayısıyla bu süreçte işini ilk kaybeden güvencesizler arasında ev işçilerinin yer aldığı görülmektedir. Bu durum ev işçisi kadınların iş ve gelir kaybı yaşamalarına, hanede başka gelirin olmadığı durumda ise açlık ve yoksulluk yaşamalarına neden olmaktadır (Erdoğan, 2020:3). Öte yandan pandemi sürecinde ev-bakım hizmetleri talepleri söz konusu olan hanelerin talebininse virüse rağmen geçim sıkıntısına düşmemek için çalışmaya mecbur kalan ev işçisi kadınlar tarafından karşılandığı ve bu ev işçilerinin birçok sorunla karşılaştığı görülmektedir. “İş ve çalışmaya” ilişkin yaşanan sorunların yanı sıra ev ve bakım hizmetlerinde çalışan kadınlar Alpar’ın (2020:174-179) çalışmasında sıraladığı hane içi emeğin tümüne yönelik sundukları hizmetleri, bir “kadın” olarak kendi haneleri ve yaşamları için de yüklenmektedirler.

C. COVID 19 PANDEMİ SÜRECİNDE EV İŞÇİLERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Pandemi öncesinde olduğu gibi pandemi sürecinde de çalışma yaşamı cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde kadınların, erkeklere göre iş yükünün ve hane içi sorumluluklarının fazla olduğu görülmektedir. Gerek evden çalışan gerekse evin dışında çalışmaya devam etmek zorunda kalan kadınların evin temizliği, düzeni gibi hanenin organizasyonu ve bakım ihtiyaçlarının artması, ev işi ve bakım hizmetinin hane dışından karşılanmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu talep ise ağırlıklı olarak kayıt dışı sektörden karşılanmaktadır. Covid-19 pandemisinin çalışma yaşamına etkileri, formal sektörde olduğu kadar kayıt dışı sektörde çalışanları da önemli ölçüde etkilemekte ancak literatür incelendiğinde pandeminin kayıt dışı sektör çalışanları üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırmanın bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın amacı pandemi sürecinde kayıt dışı sektörde gündüzlü ve yatılı olarak ev işi-bakım hizmetlerinde çalışan ev işçisi kadınların sorunlarını ortaya koyarak, literatüre ve çözüme yönelik katkı sunmaktır. Bu bağlamda örneklem seçiminde araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde fiili olarak çalışmaya devam eden ev işçilerine ulaşılmasına dikkat edilmiştir. Genel olarak kayıt dışı sektörde çalışanların özelde ise toplumun en korumasız ve kırılgan grupları arasında yer alan ev işçilerinin sorunlarının tespiti, bu konuda üretilecek çözüm politikalarının aciliyetini ve gerekliliğini görmek açısından önem arz etmektedir. Yine etkin politikaların üretimi ve hali hazırda var olan düzenlemelerin pratik hayatta karşılığını bulabilmesi için sorunların, ev işçisi kadınların deneyimleri üzerinden aktarılması, görünmeyen emeğin sorunlarını görünür kılmaya çalışmakta da önemli görülmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal gerçekliğin açıklanması ve betimlenmesi sürecinde önem arz eden ve bireylerin olgulara, olaylara yönelik öznel bakış açılarını keşfetme imkânını veren (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 18-28) nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, derinlemesine bilgiye ulaşma ve deneyimleri ortaya koyabilmek amacıyla pandemi döneminde çalışan 15 ev işçisi kadınla yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arasında göçmen ev işçisi kadın bulunmamaktadır. Araştırma esnasında göçmen ev işçisi kadınlara da ulaşılmakla birlikte göçmen kadınlar araştırmaya katılmak istememişlerdir.

Araştırmacının sosyal ağları ve kartopu örnekleme ulaşılan katılımcıların mülakat bulgularının analizinde, nitel veri analizleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan, insanların kendi yaşamlarına yönelik algılarının ve deneyimlerinin çalışılmasına imkân veren, bireyin bilişsel, duygusal ve bedensel durumunu bütüncül açıdan inceleyen (Özdemir, 2010:334) fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Bu kapsamda fenomenolojik analize uygun olarak öncelikle araştırma soruları hazırlanmış, pandemi sürecinde çalışan ev işçilerinden oluşan örneklem seçiminin ardından veri toplama ve analiz işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırılan durumla ilgili derinlemesine analiz yapabilmek için küçük örneklem gruplarının tercih edildiği analizde, pandemi kısıtları sebebiyle ağırlıklı olarak telefon görüşmesi ve WhatsApp mesajlaşma programı ile iletişim kurulmuş, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda duygu ve düşüncelerini anlama ve yorumlama hedeflenmiştir. Verilerin analizinde öncelikle yakın ifadeler belirli gruplar altında kategorilendirilerek temalar ortaya konmuştur. Bu kapsamda araştırma konusu ile ilgili ekonomik sorunlar, çalışma koşulları ve iş yüküne ilişkin sorunlar, işverenle ilişkilere yönelik sorunlar olmak üzere ana temalar oluşturulmuştur. Analizle elde edilen verilerin ve temaların geçerliliğini sağlamak amacıyla uzman görüşüne başvurulmuş, bağımsız değerlendirme sağlanmış ve sonuçların karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir.

3. Araştırma Bulguları

Covid-19 sürecinde ev ve bakım hizmetlerinde gündüzlü veya yatılı olarak çalışan 15 ev işçisi kadının sorunlarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada bulgular, demografik ve mülakat bulguları olmak üzere iki alt başlık altında, mülakat bulguları ise temalar kapsamında değerlendirilmiştir.

Demografik Bulgular

Demografik cevaplar değerlendirildiğinde araştırmaya katılan ev işçisi kadınların 9'unun gündüzlü çalışan şeklinde "gündelikçi" olarak, 6'sının

yatılı çalışan şeklinde “tam zamanlı aylıkçı” olarak çalıştığı²⁸, yaş aralığının 26 ile 49 arasında değiştiği, eğitim durumunun ise 11 ilköğretim, 4 lise olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Demografik bulgular açısından medeni durum ayrı bir öneme sahiptir. Zira pandemi sürecinde işsiz kalan kadınların eşlerinin ya da ailelerinin bir gelire sahip olma/ olmama durumu kadınların çalışmasında belirleyici olmaktadır. Gündüzlü ev hizmeti ve çocuk bakımında çalışan kadınların 4’ünün evli, 2’sinin bekar ve 3’ünün ise eşinden ayrıldığı/ eşinin vefatı söz konusuysen yatılı olarak çalışan katılımcıların 3’ü evli, 1’i bekar ve 2’sinin eşinden ayrı olduğu görülmüştür.

Gündüzlü olarak ev temizliği ve çocuk bakımına giden kadınların aylık kazançları 500-1000 TL arasında değişmektedir. Yatılı olarak çalışan kadınlar ise aylık 1200-1500 TL gelir elde etmektedir. Sigortalılık durumuna bakıldığında ise ev işçisi kadınlardan sadece birinin kendi sigortası bulunmaktadır, ancak bu kişi de uzun süredir sigorta primlerini ödeyemediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 9’unun eş ya da babası üzerinden sosyal sigortadan yararlandığı, 5’inin ise herhangi bir sosyal güvencesi bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ev işçisi kadınların tamamının pandemi sürecinde devletten nakdi ücret desteği alamadığı görülmektedir. Sosyal yardım açısından değerlendirildiğinde ise pandemi sürecinde ev işçisi kadınlardan 4’ünün çeşitli sivil toplum kuruluşlarından, belediyeden ve sosyal çevreden her ay düzenli olmamakla birlikte aynı ve nakdi yardım aldıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların geçmiş iş tecrübeleri değerlendirildiğinde sadece 3 kadının ev hizmeti ve bakım dışında çalışma tecrübeleri bulunduğu, bu tecrübelerin ise 1 yıldan az olduğu bulgusuna erişilmektedir. Ev hizmeti ve bakım işlerinde çalışmanın, kendilerinden ziyade eşleri ve aile bireyleri için uygun görülen, onay-izin verilen işler olduğunu belirten katılımcılar, eğitim seviyelerinin başka bir iş için yeterli olmadığını, herhangi bir mesleki eğitime sahip olmamaları nedeniyle de başka alanlarda çalışamadıklarını belirtmiştir.

Mülakat Bulguları

Ev işçisi kadınlarla yapılan mülakatların bulguları “ekonomik sorunlar”, “çalışma koşulları ve iş yükü” ve “işverenlerle ilişkiler” olmak üzere üç tema altında değerlendirilmektedir.

²⁸ Araştırma kısmında katılımcı kodlamaları; K1-K9 arası gündüzlü çalışanları, K10-K15 ise yatılı çalışanları ifade etmektedir.

D. COVID-19 SÜRECİNDE EKONOMİK SORUNLARA İLİŞKİN BULGULAR

Mülakata katılan ev işçisi kadınların tümünün en temel sorunu ekonomik sorunlardır. Pandemi öncesi dönemde de ekonomik sorunlar yaşayan, düzenli gelir sahibi olmayan kadınların, pandemi süreciyle birlikte ekonomik sorunlarının ağırlaştığı görülmektedir. Özellikle pandemi yasaklarının başladığı ilk aylarda, bir süre çalışma imkânı bulamayan kadınların geçim sıkıntısı ile mücadelelerinin arttığı izlenmektedir.

Mülakata katılan gündüzlü çalışan ev işçisi 9 kadının, 5'i pandeminin ilk aylarında işsizlik yaşamıştır. Pandemi öncesi düzenli olarak gittikleri evlerden pandemi ve yasaklar başlayınca çağırılmadıklarını ifade eden bu 5 katılımcıdan 3'ünün eşlerinin de pandemi sebebiyle işini kaybetmesi, eşi vefat eden bir katılımcının ise evin geçiminden sorumlu kendisinden başka kimsenin bulunmayışı, bu dönemde ekonomik sorunlarını derinleştirmiştir. Bu konuda kadınların ifadeleri şu şekildedir;

“Düzenli gittiğim evler bunlar, onlar da haklılar, evde çocukları var korkuyorlar. Ben otobüse binen inen kadını. Kusura bakma deyiverdiler. Eşim de garson, dükkân kapandı ona da kusura bakma dediler. Biraz birikmiş vardı, birikmiş dediğim iki aylık kiraya gidecek kadar işte. Başladık sağdan soldan borç istemeye...” (K2)

“Oğlan lisede okuyor, sınava hazırlanıyor. Anne çalışayım mı dedi boynunu büküp. Yok dedim zaten her yer kapalı, hastalık da var. Otur ders çalış sen. Bekliyorum arayan çağırın olur diye, yok. Ben aradım gittiğim evleri şimdi hastalık yaygın sen de çıkma, gelme dediler. Allah'tan kira derdim yok ama faturalar, boğaz var. Bakkala borç yaptım, faturalar için ablama, kardeşime rica ettim. O marttan temmuza zor getirdim. Sonrasında rahatladım mı, bu seferde hem geçinmeye hem borç ödemeye çalışıyorum.” (K5)

Gündüzlü ev işçisi katılımcılardan 4'ü ise yasalara rağmen pandeminin ilk gününden itibaren çalıştıkları evlerden çağrıldıklarını, hastalıktan korksalar, endişe etseler de geçim sıkıntısına düşme ve daha yoksul kalma kaygısıyla çalışmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan gündüzlü olarak çalışan kadınlar, temizlik için gittikleri ev sayısının azalması sebebiyle gelirlerinin azaldığını ifade etmişlerdir.

“Zaten yoksulluk içindeyiz, çalışsam daha da yoksuluz. Kuru ekmeğe kalacağız. Ben yoksulsam önümdeki yıllar yoksulluk

demek çünkü annem babam yoksuldu biz de okuyamadık, yoksul kaldık.” (K1)

“İki sokak ötede benim gittiğim ev. 3 yıldır aynı eve giderim sabahdan akşama. Onlar beni, titizliğimi bilir ben onları bilirim. Yasaklar gelse de gittim. Zaten onlar da çalışıyordu. Hastalıktan korkuyorum evde yaşlı kayınvalidem var ama gitmesem aç kalıcam.” (K7)

“Karı koca çalışıyorlar, burada akrabaları da yok. Çocuklar evde kalınca ben hiç ara vermeden çalışmaya devam ettim. Evin adamı hastanede çalışıyor, karısı eczanede. 72 yaşında babamla yaşıyorum, tedirgin oluyorum. Tamam ama çalışmasam kime el açıcım.” (K4)

“Pandemi öncesinde haftada en az 3 eve çağrılıyordum. Bu bazen 4-5 oluyordu. Hele bayram önceleri çok yoğun çalışırdım. Hafta sonu bile çalışmaya giderdim. Pandemiden beri hemen hiç çağrılmıyorum desem yeridir. Düzenli olarak çağırın 2 kapım kaldı onlar da eski sıklıkta çağırıyor ama olsun yine bir ihtiyacım, bir alışverişi karşılayacak para giriyor cebime diye şükrediyorum, ne yapayım.” (K3)

Mülakata katılan ve yatılı olarak çalışan kadınların 4’ünün pandemi süreciyle birlikte yatılı çalışmaya başladığı, diğer ikisinin ise pandemi öncesinde günlük olarak çalıştıkları evlerde yatılı çalışmaya geçtikleri görülmektedir. Katılımcılar, ekonomik sorun yaşama endişesiyle yatılı çalışmayı kabul etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

“Yatılı çalışmaya niyetim yoktu ama eşim işsiz kaldı. Gündelik olarak gittiğim diğer evlerden de arayan olmayınca mecburen kabul ettim. İnsan kendi evinde bile kapalı kalmaya alışamazken, başkasının evinde 7/24 kalmaya gönüllü olunur mu yoksa.” (K10)

“Gündelik gittiğim evin sahibi korona oldu, karantinaya aldılar bizi öylelikle o ara orada kaldım. Benim testim negatif çıktı ama sonra sen gitme devamlı kal dediler. Karı koca doktorlar bunlardan kaparım da eve de götürürüm diye, bir de iş güç bulamam diye yatılılığa tamam dedim.” (K11)

“Gündeliğine gittiğim bir hemşire abla vardı. Anne babası yalnız yaşıyor ilçede. Hemşire olunca yanlarına girip çıkmak istemiyor, yaşlılar diye de dert ediyor. Bekarsın sen yatılı çalış onların yanında şu günler geçene kadar dedi. Gündeliğe göre iyi de bir para teklif etti, içim dedi olmaz, cebim dedi git bu parayı nereden kazanırsın. Evlilik hazırlığım da var, para da lazım. Nişanlımın ne olacağı belli değil, işyeri işçi azalttı. Nişanlım da tamam deyince oldu işte.” (K14)

Ev işçisi kadınlara pandemi sürecinde çalışarak elde ettikleri gelirin geçimleri için yeterliliği sorulmuştur. Kadınların cevapları değerlendirildiğinde, kazandıklarının geçim için yeterli olmadığı ancak böyle bir dönemde işsiz kalmanın borçlanmayı doğurarak daha büyük ekonomik darboğaza neden olacağı korkusu yaşadıkları tespit edilmiştir.

“Gündelik temizliğe gitmekle, çocuk bakmakla geçim sağlanmaz. Paran olur üç beş kuruş ama geleceğin, güvencen olmaz. Ama virüs ortamında üniversiteliler bile işsiz kalıyorken herkes yapabileceği işi yapıp, ekmeğini kazanacak. Mecbur.” (K1)
 “Yatılı çalışınca daha çok kazanılmıyor. Asgari ücretle bile geçimin zor olduğu zamanda asgari ücretin yarısı kadarla geçim olur mu? Ama bu da olmazsa fakirim, dipteyim, çoluk çocuk sefil.” (K15)

Pandemi öncesinde sosyal güvenceye sahip olmayan katılımcılar, devletin pandemi döneminde sunduğu nakdi ücret desteğinden de faydalanmamaktadır. Sunulan bu desteğe ilişkin cevaplar değerlendirildiğinde, sadece 8 katılımcının devlet desteğinden kısmen haberdar olduğu ve yararlanma koşullarını sağlayamamaktan üzüntü duydukları görülmektedir. Katılımcılar arasında yaşı diğerlerine göre genç olan 4 ev işçisinin sigortalı çalışmak istedikleri ve sigortalı olmanın kendilerine güvence sağlayacağını farkında oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

“Kim istemez sigortalı çalışmayı, sigortam ödense, sigortalı olsam, bu dönemde birkaç ay bile olsa devletten destek alırdım. Ben de güvenle evimde kalırdım.” (K2)
 “Şimdiki aklım olsa, bu günleri bilsem yıllar önceden mutlaka sigortamı ödeyin derdim. Bana vereceğinizden kesin sigortamı ödeyin. Artık yaşım 40'ı geçti anlamı yok. Ama bunu deyince de eline kaç lira geçer bilemiyorum, sigorta da az para tutmaz diye biliyorum.” (K8)
 “Bu konularda çok bilgim yok, devlet destek veriyor diye duydum ama öncesinden sigortalı olmam gerekiyor galiba. Bu zamana kadar pek aklıma gelmiyordu sigortalı olmak ama bundan sonra sigortalı bir işte çalışmak istiyorum. Gencim daha kendimi güvenceye almam lazım.” (K14)

Kadınların pandemi öncesi ve sonrası ekonomik durumlarıyla ilgili cevapları değerlendirildiğinde, özellikle gündüzlü olarak çalışan kadınlar “gittikleri kapının” azalmasıyla kendi kazançları azalırken eşlerinin de işle-

rini kaybetmesi ya da düzensiz çalışma sebebiyle hanenin toplam gelirinin azaldığını belirtmişlerdir. Yatılı çalışan kadınlar ise yatılı çalışmayı zaten yaşadıkları ekonomik zorluklar sebebiyle kabul ettiklerini ifade ederek, pandemi sürecinde eşlerinin işsiz kalması, evden bir boğaz eksilmesi ile masraflardan tasarruf yapma gibi nedenlerle bu tarz çalışmayı kabul ettiklerini vurgulamışlardır.

“Pandemi öncesinde çok mu kazanıyordun dersen tabii ki çok kazanmıyordum. Bu iş düzensiz bir iş, bir gün çağıldın 4 gün evde yatabilirsin. 150 istersin 100 lira verir bir bahane bulur.” (K1)

“Gündelikçilik ayrı değerlendirilmeli. Adı üstünde gündelik işte. Ama o gündeliğin günü belli değil, sigortası yok. Hastalandın, bileğin incindi diyelim çağırsalar gidemezsin ama sen hastasın paranı verelim diyen olmaz.” (K9)

“Yatılı olunca burada yiyorsun, içiyorsun. Bu koşullarda bunu düşünüyorum, hesaplıyorum. Eve giren para belli, az işte. Bizim tasarrufumuz da böyle.” (K15)

Her iki çalışma biçimindeki ev işçisi kadınlar, pandemi öncesinde ekonomik durumlarını “kötünün iyisi” olarak nitelendirmişlerdir. Kadınların, pandemi sürecinde işsiz kalınan zamanlarda borçlanma, ödenememiş kira ve fatura yükü geçim sıkıntılarını derinleştirmiş, bu durum kadınları ekonomik olduğu kadar gelecek korkusu, geçim kaygısı sebebiyle psikolojik olarak da olumsuz etkilemiştir.

“Yoksulluk insanı parasızlıkla sınıyor ama bir yandan da psikolojini de sınıyor. Sabır diyorum, şükür diyorum, isyan etmiyorum ama tükeniyorum, eski hallerim kalmadı dayanacak gücüm azaldı.” (K12)

“Benim gözüm virüs görmedi biriken borçları görünce. Virüsten önce iyi kötü kazanıyordum. İyi değildi ama bu kadar borç yoktu. Sınırlerim harap oldu.” (K13)

E. COVID-19 SÜRECİNDE ÇALIŞMA KOŞULLARI VE İŞ YÜKÜNE YÖNELİK BULGULAR

Mülakata katılan kadınların pandemi sürecinde çalışma koşulları ve iş yüküne yönelik cevapları analiz edildiğinde, gündüzlü veya yatılı çalışmak fark etmeksizin fiziksel olduğu kadar psikolojik olarak da kendilerini yoran, zorlayan bir süreç yaşadıkları tespit edilmektedir.

Çalışma koşulları açısından bulgular değerlendirildiğinde ev işçisi ka-

dınların sigortasız ve düşük ücretle çalıştırıldıkları, ücret vermenin ertelendiği, ev kazaları olarak karşımıza çıkan iş sağlığı ve güvenliği riskleri karşısında korunmasız oldukları ve var olan işlerini kaybetme endişesi yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle işverenleri hastane, eczane gibi işlerde çalışan ev işçilerinin virüs tehdidi de iş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde değerlendirildiğinde önemli bir riskle karşı karşıya oldukları görülmektedir.

“Sigorta yok, ücret zaten geçinmemize yetecek düzeyde değil. Eve giderken kahvaltıya bir şey alabileyim yetsin diyorum, hayat pahalı, her şeyden biraz, tadımlık alabiliyorum.” (K3)

“Onların bana virüs bulaştırma ihtimali çok yüksek. Biri gün boyu hastanede diğeri eczanede, hastalarla muhatap. Kim kimden çekinmeli dimi ama? Ben korona olsam, kim bana bakacak, kim çalışacak? evde babam var ona bulaşırsa ne olacak.” (K4)

“Ne isteyebilirim, neye sesimi çıkarabilirim. Zaten dışarıda hastalıktan işsizlik var. Bunu da kaybederim korkusu var üstümde.” (K9)

“Camdan düşüp ölsen, sandalyeden düşüp ayağını kırsan, onlar sana virüs bulaşırsa sigortan yok ki güvencen olsun. Sigortamı yapalım diye kime diyeceksin, olan işinden de olursun.” (K11)

Yatılı çalışan kadınların gündüzlü çalışan kadınlardan farklı olarak ücretlerini alma ve izin kullanma konusunda önemli sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Yatılı çalıştıkları için günlük ihtiyaçlarının karşılandığı düşüncesiyle ücret almada ertelenme sorunu yaşayan 3 kadın, bu konuda yaşadıkları sıkıntının kendilerini oldukça yorduğunun altını çizmişlerdir.

“Tek benim değil, herkesin geliri azaldı. Bunlarında işleri bozuldu, az biraz sabret zaten burada ihtiyaçlarını gideriyoruz, şimdi veremeyeceğiz dediler. Onlar haklı ama ben de haklıyım, kendi evime para lazım. Kıvrandım durdum...” (K13)

“Bak bu ayın ücretini daha alamadım, 10 gün geçti. Tamam ben burada yiyorum, kalıyorum da benim evlatlarım ne yapacaklar. Çok zor inan ama söyledim, bu hafta dediler. Gel sen bana sor nasıl sıkıntılıyım.” (K15)

Çalıştıkları eve virüs getirir endişesiyle izin kullanımının kısıtlandığı ya da zorunlu bir hâlde dışarı çıkılması gerektiğinde eve dönüşlerinde yatılı ev işçisi kadınların yoğun bir baskı altında hissettikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca çalışılan yerin “ev” olması, yatılı ev işçisi kadınların kendilerini kısıtlanmış hissetmelerine de neden olmaktadır.

“Virüs getiririm diye dışarı çıkmamı istemiyorlar, onlar da çıkmıyor. Eve her şey kargoyla, siparişe geliyor. Dön dolaş evdeyim. Duvarlar üstüme geliyor.” (K10)

“Bahçe filan olsa çıkarım. Acil bir durum oldu, çıkmam gerekti. Çok evhamlılar, sanki kapı önünde virüs beni bekliyor gibi, banyo yap, üstünü değiştir, kapıyı tutma vesaire vesaire. Nasıl bunaltılar anlatamam.” (K12)

“Annesinin sağlık için hareket etmesi, yürümesi gerekiyor. Sadece o yüzden sokağın bir başından diğer başına yürüyüşe çıkıyoruz beraber. O bile nasıl nimet oluyor. Nişanlım fabrikada çalışıyor diye görüşmemize izin vermediler o ilk yoğun zamanlar. Sonra ben ağlayınca filan küçük bahçe var evin önünde orada mesafeli otur biz de görelim dediler.” (K14)

Virüsle beraber temizlik, dezenfektan konularında herkesin daha fazla hassasiyet geliştirdiği bu dönemde, ev işçisi kadınlar evde rutin temizliğin dışında iş yükünün artması, sürekli yoğun şekilde deterjana maruz kalma ve ev sahiplerinin bu konulardaki baskıcı tavrı sebebiyle de sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Rutin ev temizliğinin her gün daha yoğun, titiz ve deterjan gibi temizlik malzemelerinin bol kullanımı ile yapılması, ev sahiplerinin işyerinde giydikleri kıyafetlerin günlük olarak hemen yıkanıp ütülenmesi, market alışverişi sonrası alınan ambalajlı gıdaların dezenfekte edilip, havalandırılması, sebze-meyvenin önceki dönemlere göre daha titiz daha uzun yıkanmasını isteme, çocukların oyuncaklarının ve kıyafetlerinin sürekli dezenfekte edilmesini isteme gibi taleplerin kadınların iş yükünü artırarak fiziksel ve psikolojik yorgunluğa sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca ev işi için işe alınan kadınlar, çocukların eğitime evden devam etmesi sebebiyle çocuk bakımının da kendilerine verildiğini ifade ederken, yatılı olarak bakım işi için alınan kadınlar da ev işlerinin kendileri tarafından yapıldığını vurgulamaktadır. Pandemi öncesi dönemde sadece evin temizliği ve düzeni ile ilgilenen ya da sadece çocuk-hasta-yaşlı bakımı ile ilgilenen ev işçilerinin pandemi döneminde sorumluluğun farklılaşması, çeşitlenmesi dolayısıyla da iş yüklerinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Üstelik gündüzlü olarak çalışan kadınlar, bu işlerin birçoğunu kendi evlerinde de yapmak zorunda oldukları için fiziksel yorgunluklarının daha da arttığını, psikolojik olarak tahammül sınırlarının zorlandığını belirtmektedirler.

“Her şeyi daha detaylı yapmam isteniyor. Evin adamı öyle evhamlı ki, onun kıyafetleri bir kere değil, iki kere yıkanıyor. Ne bileyim o marketten alınanlar yıkanacak yok havalandırılacak yeni yeni işler işte, öyle yoruluyorum ki boynum, sırtım tutmuyor yattığım yeri bilmiyorum akşam olunca.

Bir de hadi ev işleri çoğaldı, çocuklar evde diye onların bakımı da bana kaldı.” (K7)

“Burada yapıyorum da kendi evimde de yapıyorum. Her yerim ağrıyor ama bırak pis kalsın, dağınık kalsın, virüs benim eve gelmez diyemem evde de yaşam sürüyor. Ellerin evini pırıl pırıl edip, kendim pis mi oturayım. Hadi babam evde de dur durak yok.” (K4)

“Virüsü bilmem ben deterjandan hastalanıcam. Ellerimi bir gör, eldiven takıyorum ama her şeyde eldivenle olmuyor. Deterjan kokusundan sürekli bir alerjik durum geniz akıntısı var. Kıyafetti, marketten alınanları bırak gereksiz, ıvır zıvıra kadar yıkıyorum.” (K10)

“Aşlında yaşlılar yalnız kalmasınlar, ilaçlarını takip edersin, ekmeleklerini alırsın demişti. Ama yemekten tut, temizliğe evin her işini görüyorum. Çok uzun zamandır yapılmamış işleri geldim beri ben görüyorum, odunluktaki eski eşyaları bile çıkarttı, temizletti kadın. Yaşlı ya herhalde eskileri anmak istedi diye düşündüm ama belim bıkınım tutuldu günlerce...” (K14)

Yatılı çalışan kadınların ayırt edici önemli bir sorunu olarak, gün içinde yeterli dinlenememek ve özellikle akşam olunca ev sahipleri yatmadan dinlenmeye çekilememek, bu sebeple fiziksel olarak daha fazla yorgunluk yaşamaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

“Onlar yatmadan yatamıyorum, zaten virüs çıktığından beri gün boyu baş ağrısı çekiyorum. Bu nasıl bir eziyet benim için anlatmam zor. Adam gibi dinlenemiyorum.” (K12)

“İş güç bitince insan gün içinde de bir ayağını uzatmak istiyor, sırtını dayamak istiyor. Ama ben yapamıyorum. Aman çalışmıyor, yatıyor derler. Köle misin çık git o zaman diyorsan, iş yok, oturduğun yerden kim sağlayacak geçimi.” (K13)

“Yatsalar diye gözlerine bakıyorum, aksi gibi gün boyu uyuyup akşam oturuyor, gece uyumuyorlar.” (K15)

Ev işçisi kadınların tamamına yakını (%90) pandemi sürecinde bel, sırt ve boyun ağrısı, ezmama ve alerjik sorunlar, mide rahatsızlığı, sık görülen baş ağrısı şeklinde sağlık sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların fiziksel iyilik hallerinin iyi olmadığını hemen her sorunun cevabında dile getirmeleri dikkat çekici şekilde sağlıkları ile ilgili endişe yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

F. COVID-19 SÜRECİNDE İŞVERENLERLE İLİŞKİLERE YÖNELİK BULGULAR

Ev işi ve bakım hizmeti işlerinde insan ilişkisinin ve iletişimin önemi yadsınamaz. Sosyal haklardan yoksun olan ev işçilerinin, sosyal ilişkilerde de yoksunluk yaşadıkları görülmektedir. Pandemi sürecinde çalıştıkları evlerdeki hane bireyleriyle ilişkilerin ev işçisi kadınlar üzerinde stres oluşturduğu, özellikle işverenin sürekli evde olması sebebiyle rahatsızlık hissettikleri ortaya çıkmaktadır. Nitekim katılımcılar arasında bu durumu “diken üstünde oturmak” şeklinde tanımlayanlar da bulunmaktadır. Pandemi sürecinin, genel olarak bireyin psikolojisi üzerindeki etkisi göz önüne alındığında yasakların, kısıtlamaların, hastalık ve ölüm kaygısının herkes için stres oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu ruh haline sahip işverenlerinin sürekli denetimi, talimatları altında kalmak, yapılan işin sürekli gözetlenerek kontrol edilmesi, beğenilmeyip tekrar yaptırılması, daha fazla iş ve sorumluluklar verilmesi gibi işe dair sorunlar yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

“Normal zamanda işimi bitirince oturup bir kahve keyfi yaparım. Ofiste çalışan da yapmıyor mu? Ama şimdi evin kadını sürekli evde. Bir şey demiyor ama bir bakıyor. Aksi gibi ne zaman oturacak olsam küçük oğlan ağlıyor, bağıyor. Sanki ilgilenmiyorum gibi bir şey oluyor.” (K12)

“İnan ki o gözler hep bende. Müdürünle aynı odada 8-10 saat çalıştığını düşün, nasıl hissedersen öyle hissediyorum. Kötü insan değil ama aynı kültürün insanı değiliz ondan her yaptığımı kontrol ediyor, düzeltiyor, uyarıyor.” (K8)

“Zaman geçtikçe ben de alınganlaşıyor olabilirim, herkes etkileniyor evlerde kapalı olmaktan biliyorum. Ama o çalışıyor ya, istiyor ki ben de hiç durmayayım. Onu getir, bunu yıka, burası iyi süpürülmemiş, köşedeki rafta toz kalmış. Sen de otur bir soluklan, az bir sohbet edelim demek hiç aklına gelmiyor.” (K15)

Ev işçisi kadınlar ayrıca sosyal yaşamları, davranışları, bireysel temizlikleri konusunda da sürekli baskı altında olmaktan rahatsızlık duyduklarını da belirtmektedirler. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde pandemi öncesinde “yapılan işe” dair eleştiriler duymaya alışkın olan ev işçilerinin pandemi sürecinde kendilerine yönelik yapılan eleştirilerle karşılaşmanın duygusal etkilerini yaşadıkları görülmektedir.

“Sürekli bir şekilde otobüse binerken dikkat et, eve gidince kimseyle fazla görüşme, ağız ağıza konuşma deyip duruyorlar.

Cahil insansın demeye getiriyorlar, alışık değilim ağrıma gidiyor.” (K2)

“Kullandığım dezenfektanı beğenmediler, kendilerininkinden aldılar. Eve gelince kıyafetlerimi değiştirmem gerekiyor, öyle istediler. Evi temizleyen insan kendi temizliğine özenmezmiş gibi her fırsatta uyarıyorlar. Virüs endişesini anlıyorum ama netice de ben de virüse yakalanmaktan korkuyorum. Çocuk gibi her fırsatta uyarı yapıyorlar.” (K4)

“Bu apartmanda gündelikçi olarak çalışan iki arkadaşız. Benim ev sahibim sabah bizi alıyor, diğer arkadaşın ev sahibi akşamları evlerimize bırakıyor. Kendi evlerimiz için markete, çarşıya gitmememiz, arkadaşlarımızla akrabalarımızla görüşmememiz şartıyla işe devam ediyoruz. Onlar da haklı ama bu bizim işyerimiz dışında da denetlenmemiz demek. Garibime gidiyor. “(K5)

“Yaptığıma laf ederler bu her zaman olan şey, tek bu kapı için değil. Aman ne güzel oldu diyeni zor bulursun. Ama kişinin kendine laf söylenmesi kolay boş ver denecek şey değil. Hepimiz zor zamanlar geçiriyoruz, bunıyoruz duyma diyorum ama insan da empati bekliyor, eğitilmiş insan bunlar.” (K11)

Yatılı olarak çalışan kadınlar, aile ve sosyal yaşamlarından da uzak kalmaktadır. Yatılı kalan kadınlar, işverenleriyle sohbet ortamlarının olmadığını, kendilerini dört duvar arasında kapatılmış ve sosyal yaşamdan kopmuş hissettiklerini ifade ederek, işverenleriyle iletişimsizliğin psikolojik olarak kendilerini yordüğünü vurgulamaktadır. Pandemi ilânından bu yana yatılı çalışıp, 7 gün 24 saati çalıştıkları hanenin aile bireyleriyle geçirmelerine rağmen yatılı ev işçileriyle hanenin yetişkin bireyleri arasında “aileden biri olma” gibi aidiyet hissi ve duygusal bir bağın belirgin olarak kurulamadığı dikkat çekmektedir. Bu durum gündüzlü çalışan ev işçilerinde de söz konusu olmakla birlikte yatılı çalışanların işverenleriyle geçirdikleri zaman ve bakım işi gibi özel bir bağın kurulmasına olanak sağlayan çalışma biçiminin varlığı, kişiler arası ilişkinin daha yakın, samimi ve farklı olması yönünde beklenti uyandırmaktadır.

“Yatılı olmadan konuştuk her şeyi yalan yok. Ama gurbette gibiyim. Ailemi, komşularımı, balkondaki çiçeklerimi özleyorum. Bir sohbet ortamı olsa iyi hissederim ama yok. Buradan yatıp kalkan, iş yapan yabancıyım neticede. Tükeniyorum.” (K10)

“Konuşacak insan arıyorum. Ortak konuşacak bir şeyimiz yok evin insanlarıyla, bir samimiyet ortamı yok. Telefonla konuşmuyorum rahat el evinde. Psikolojim iyi değil. Şu günler geçsin kendi evime bile girmem, o kadar sıkıldım.” (K12)

“İzin kullanmak yok, yasak da var. Bir yürüyüp geleyim diyemiyorsun, bir derdim var içimi dökeyim diyemiyorsun. Yatılı çalışmak çok zor hele ki böyle bir dönemde. Yatılı olmak nasıl biliyor musun, dört duvar arasında kalmak gibi. İnsanın psikolojisini bozuyor.” (K13)

“Bütün gün onlar bana ben onlara bakıyorum, öyle sohbet filan olmuyor. Gencim yanlış yaparım diye pek yüz vermek istemiyor gibiler. Yaşlı iki insan zaten, ne konuşacaksın. İlaçları var onu takip et, yemeklerini yedir, evi toparla. Yaşlılar zaten uyuyorlar. Çok sıkılıyorum” (K14)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 sebebiyle bazı sektörlerde evden çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma biçimlerine geçilirken sağlık gibi bazı sektörlerde çalışma biçimi değişiklik göstermeden işleyişine devam etmektedir. Evden çalışmaya geçerek işini eve taşıyan kadınların yükü artarken, çalışmaya devam edenlerin ev içi sorumlulukların yerine getirilmesinde sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Pandeminin doğurduğu koşullarda kimi hanelerde ev ve bakım hizmeti talebi azalıp, ortadan kalkarken bazı haneler için evin organizasyonu, çocuk/hasta/yaşlı bakımı için ücretli ev ve bakım hizmeti talebi zorunluluk olmaktadır. Bu talebin karşılanmasında ise çoğunlukla kayıt dışı sektörde çalışan yerel ve göçmen ev işçisi kadınların tercih edildiği görülmektedir.

Pandemi döneminde ev işçilerinin sorunlarını ele almayı amaçlayan bu araştırmada özellikle pandemi sürecini “çalışarak geçiren” gündüzlü ve yatılı ev işçilerinin sorunlarını ortaya koymak ve literatürde sınırlı çalışma ile ele alınan bu konuya katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu bağlamda örneklem seçiminde araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde çalışan ev işçilerine ulaşılmasına dikkat edilmiştir. Göçmen kadınlar da araştırma kapsamında ele alınmak istenmiş ancak ulaşılan göçmen kadınlar mülakatlara katılmak istememişlerdir. Bu araştırmanın kısıtlarından birini oluşturan göçmen kadınların pandemi sürecinde karşılaştıkları sorunların tespiti, çoğu oturum ve çalışma izni alamadığı için kaçak, kayıtsız çalışanların yaşadıkları zorlukların araştırılması ve çözümüne yönelik literatürdeki boşluğun doldurulması da önemli görülmektedir.

Ev işçisi katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, ekonomik sorunlar, çalışma koşulları ve iş yükünden kaynaklanan sorunlar ve işverenlerle ilişkide sorunlar olmak üzere üç temel alanda bulgulara ulaşılmaktadır. Ev işçisi kadınların en önemli sorununun yaşadıkları ekonomik darboğaz olduğu tespit edilmektedir. Ekonomik sorunlar, ev işçisi kadınların pandemi öncesi dönemde de temel sorunları arasında yer almaktadır. Ancak pande-

mi sürecinde ekonomik sorunları daha şiddetli yaşadıkları izlenmektedir. Pandemi sürecinin başında bir süre işsiz kalan ya da çalıştıkları ev sayısı azalan kadınların bu dönemde gelir kaybına uğramaları ve devlet desteği alamamaları ekonomik sorunlarını derinleştirmektedir. Ekonomik sorunların yanısıra kadınların virüs bulaşması, hastalığa yakalanma endişesine rağmen çalışmak zorunda olmaları da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle evinde yaşlı anne-babası olan katılımcılar, eve virüs taşıma kaygısını yoğun olarak yaşarken, çalışmaya gittikleri evlerde de kendilerine yönelik virüs getirecek kişi muamelesi yaşamaktadır. Pandemi öncesinde de çalışma koşulları ve işverenle ilişkiler açısından sorunlar yaşayan kadınların, pandemi sürecinde bu sorunlarının üzerine yenilerinin eklendiği, üzerlerindeki denetimin arttığı, kendilerinden daha fazla iş beklendiğine yönelik sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Virüs bulaşması endişesiyle hijyen hassasiyetinin arttığı bu dönemde, ev işçisi kadınların iş yüklerinin, sorumluluklarının kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak fazlaca yoracak şekilde arttığı ve genişlediği sonucuna ulaşılmaktadır. Zira çalıştıkları evlerde sundukları hizmetleri, bir “kadın” olarak kendi haneleri ve yaşamları için de aynı hassasiyetleri gözeterek yüklenmektedirler. Gündüzlü ev işçisi kadınlar, çalıştıkları eve gidiş-gelişlerinde işverenleri tarafından sürekli denetlenmekten, ikaz edilmekten dolayı sorun yaşarken yatılı ev işçisi kadınlar kendilerini yaşamdan tecrit edilmiş, dört duvar arasında kapatılmış ve tükenmişlik içinde hissetmektedirler. Fiziksel şiddet bulgusuna ulaşılamayan araştırmada, küfür, hakaret içermemekle birlikte sözlü şiddetin varlığı ve hane bireyleri ile ev işçileri arasında samimiyet, yakınlık barındıran bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Genel olarak bulgular değerlendirildiğinde ev işçilerinin çalışmadıkları ya da işten çıkarıldıklarında temel gelir kaynaklarını yitirerek geçinme zorluğu ve yoksulluk içine düştükleri, çalışmaya devam ettiklerinde ise güvencesiz, sömürüye ve hak ihlallerine açık çalışma koşullarına maruz kaldıkları tespit edilmektedir.

Tüm bu sorunların pandemi öncesi dönemde de ev işçilerinin çalışma hayatında yaşadığı yoksunluk, güvencesizlik ve zorluklardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Buna göre ev işçisi kadınların sosyal güvenlik hakkı başta olmak üzere temel çalışma haklarından mahrum olmaları, pandemi gibi olağanüstü dönemlerde daha kırılgan ve savunmasız kalmalarına neden olmakta, yoksulluklarını ve yoksunluklarını da hem kendileri hem de geçimini sağladıkları hane bireyleri açısından derinleştirmektedir. Zira ev işçisi katılımcıların birçok ifadesi yoksulluk literatürünün doğrulayıcı şekilde bir yoksulluk kısır döngüsü içinde olduklarını, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu sebeple pandemi gibi süreçlerde sömürüye çok daha fazla maruz kalan ev işçileri gibi kırılgan grupların,

fırsat eşitsizlikleri ve insan hakları ihlalleri yaşamamaları için de güçlendirilmeleri aciliyet taşımaktadır.

Bu kapsamda çalışma hayatına ilişkin kanunların ev işçilerini kapsayacak biçimde genişletilmesi, ev işçilerinin kayıt altına alınması, insan onuruna yaraşır iş ve yaşam koşullarına sahip olmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve düzenlemelerin hayata geçirilmesini, erişilebilirliğini sağlayacak bir yapıda, kolaylıkta sunulması önem arz etmektedir. Zira mevzuatımızda sınırlı mevcut bir düzenleme, pandemi döneminde ise devlet tarafından sunulan nakdi destek bulunmasına rağmen, faydalananların ve bilgi sahibi olanların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumda mevcut mevzuatın, sosyal güvenlik düzenlemesinin gözden geçirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Herkesin erişebileceği, faydalanabileceği ve yürütebileceği şekilde hayata geçirilebilecek düzenlemeler hususunda çalışmaların yapılması hem literatüre hem de ev işçilerine önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye tarafından henüz imzalanmamış olan ILO'nun 189 sayılı Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Sözleşmesinin kabulü ve bu Sözleşmenin gereklerinin yerine getirilmesi de ev işçilerinin sorunlarının çözümünde önemli görülmektedir.

Yasal düzenlemelerle beraber gerek ev işçilerinin gerekse ev hizmeti-bakım talebinde bulunanların sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliğine kadar çalışma hayatına ilişkin tüm konularda bilinçlendirilmesi de önemlidir. Bu bilinçlenmenin sağlanabilmesi, sorunların görünür, bilinir hale getirilebilmesi için ev işçilerine yönelik daha fazla ve daha kapsamlı araştırmaların yapılması, kamu spotları, dizi, film, sinema, reklam gibi görsel medya içeriklerinin kullanılması ile farkındalık oluşturulması sağlanmalıdır. Ayrıca ev işçilerine yönelik hijyen, iş sağlığı ve güvenliği, bakım gibi konularda mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılması ve ev işçilerinin sertifikalandırılmaları, ev işçilerinin hakları ve sorunları konusunda mücadele veren, ev işçilerini örgütleyen kuruluşların desteklenmesi de gerekmektedir.